

LUTHERSK KIRKETIDENDE

TEMA: AKTIV DØDSHJELP

LEDER

AKTIV DØDSHJELP

ARTIKLER OG INNLEGG

AKTIV DØDSHJELP: BEGREPER,
INTERNASJONALE ERFARINGER OG
TRE ARGUMENTER I DEBATTEN

AKTIV DØDSHJELP

- UTFORDRINGER FOR KRISTEN ETIKK
PLANLAGT LIV GIR PLANLAGT DØD?

SØNDAGSTEKSTEN

4. SUNDAG I ADVENTSTIDA

JULAFTEN

JULENATT/OTTESANG

AKTIV DØDSHJELP

Fortellingene er mange om hvordan døden kommer, og hvordan den oppleves for pårørende, i en prestehverdag. Og følelsene som vekkes og uttrykkes av dem som har mistet en av sine, er svært mangfoldige – mye mer mangfoldige enn man skulle tro, kanskje. For ikke alle er knust av sorg, og langt fra alle beskriver døden som et onde, som vår siste fiende.

”Forstår ikke dere at jeg vil dø?” freste for eksempel min farmor til sine forsøksvis trøstende slektninger da hun kom på sykehuset for siste gang (og fikk sitt ønske oppfylt på naturlig vis ikke så lenge etter).

”Jeg måtte forklare mor opptil flere ganger at det er ikke lov å snike i køen,” fortalte en godt voksen sønn etter sin mors bortgang. Han måtte imidlertid tåle at hun på sitt vis ”snek i køen” ved å nekte både å spise og drikke da nok var blitt så aldeles mer enn nok for henne.

Døden kan skildres som både en venn og en befrier av mange, og iblandet sorg og vemod er lettelsen ikke sjelden nesten til å ta og føle på i rommet under sørgesamtalen. Og det må være lov.

Men hva når døden ikke lenger er noe man tålmodig må vente på, men noe man selv synes (muligens med hjelp fra helsepersonell) man har rett til å styre over? Hvordan møte dem som påberoper seg retten til en verdig død? En selvbestemt, verdig død vel å merke.

Spørsmålet om aktiv dødshjelp har i det siste vært oppe i flere fora, blant annet i forbindelse med filmen ”Et helt halvt år” etter boka av Jojo Moyes med samme navn (originaltittel: Me be-

fore you). Filmen skildrer et kjærlighetsforhold, men den mannlige hovedpersonen som er blitt handikappet i en ulykke, velger til slutt å ta livet av seg på en klinikk i Sveits. Foran Londonpremieren protesterte ”Not dead yet”, en gruppe amerikanere og briter, mot aktiv dødshjelp. De mener filmen framstiller livet som handikappet som verdiløst, og at filmen indirekte oppfordrer handikappede til å benytte seg av aktiv dødshjelp.

Bladet du nå holder i hånden, er et temanummer om aktiv dødshjelp og tar opp mange forskjellige sider av diskusjonen.

Lege og forsker Morten Magelssen gir oss oversikt over begrepene og over kampen om begrepene. Han argumenterer mot en legalisering av aktiv dødshjelp og viser også utviklingstendenser i Nederland hvor aktiv dødshjelp har vært lovlig i flere år.

Gunnar Heiene, professor ved Menighetsfakultetet spør om vi ut fra en kristen etikk skal argumentere mest mulig allment, eller om vi skal bruke argumenter som er forankret i en kristen teologisk forståelse, og han deler med oss flere eksempler på begge deler.

Kirkehistoriker Eivor Andersen Oftestad ser sammenhengen mellom livets begynnelse og livets slutt, og hun peker på den kristne realismen som et en motkultur til kravet om et lidelsesløst og problemfritt liv.

Det er ingenting som tyder på at denne debatten vil stilne med det første, så god lesning!

Hva når døden ikke lenger er noe man tålmodig må vente på, men noe man selv synes man har rett til å styre over?

ANNE GRETE LISTRØM
AL675@KIRKEN.NO

AKTIV DØDSHJELP

BEGREPER, INTERNASJONALE ERFARINGER OG TRE ARGUMENTER I DEBATTEN

AV MORTEN MAGELSSSEN, LEGE OG FORSKER, SENTER FOR MEDISINSK ETIKK, UNIVERSITETET I OSLO, FORFATTER AV BOKEN "MENNESKEVERD I KLINIKK OG POLITIKK. BIOETIKK I LYS AV KRISTEN TRO" (LUNDE FORLAG, 2013)
MAGELSSSEN@GMAIL.COM

I det offentlige ordskiftet om aktiv dødshjelp trengs presise begreper, kunnskap om andre lands erfaringer og gode argumenter.

I. KAMPEN OM BEGREPENE

En god debatt forutsetter at debattantene bruker de samme begrepene. I dødshjelpdebatten er det fire nøkkelbegreper: eutanasi, legeassistert selvmord, aktiv dødshjelp og behandlingsbegrensning (se ramme).

Fire nøkkelbegreper i dødshjelpdebatten

Eutanasi: En leges intenderte drap på en person ved å injisere medikamenter på personens frivillige og kompetente forespørsel.

Legassistert selvmord: En leges intenderte hjelp til en persons selvmord ved å skaffe til veie medikamenter som personen kan innta selv.

Aktiv dødshjelp: En samlebetegnelse på eutanasi og legeassistert selvmord.

Behandlingsbegrensning: Det å avslutte, eller ikke starte, livsforlengende behandling hos en alvorlig syk pasient.

I norsk offentlighet skjer det dessverre ofte at man snakker forbi hverandre. En særlig hyppig feil er å blande sammen behandlingsbegrensning og aktiv dødshjelp. Ved aktiv dødshjelp setter legen en dødbringende injeksjon med det formål å frembringe død. Dette er ulovlig i Norge. Behandlingsbegrensning, derimot, er vanlig og hyppig medisinsk praksis. Mange pasienter kommer

til et stadium der sykdommen er uhelbredelig, og livsforlengende behandling (slik som for eksempel intensivbehandling, respirator, antibiotikakurer, dialyse eller cellegift) gjør mer skade enn gagn ved å forlenge en plagsom dødsprosess. I slike situasjoner er det medisinsk og etisk ukontroversielt å avstå fra slik behandling i tråd med pasientens ønske.

Likevel er det klart at beslutninger om begrensning om livsforlengende behandling ofte er krevende i praksis, fordi veiingen av fordeler og ulemper kan være vanskelig, og fordi helsepersonell, pasient og pårørende kan ha ulike syn på hva som er best for pasienten.

Ved aktiv dødshjelp dør personen altså av legens handling, mens ved behandlingsbegrensning dør vedkommende av sin grunnsykdom. Mange, også en del helsepersonell, er ukjent med dette viktige skillet.

Hvis begreper brukes feil og upresist, oppstår forvirring. I Heiene og Thorbjørnsens ellers utmerkede lærebok om kristen etikk ("Kristen etikk – en innføring". Universitetsforlaget 2011) kommer man skjært ut ved å bruke begrepene "aktiv eutanasi" og "passiv eutanasi", der sistnevnte skal betegne behandlingsbegrensning. "Grensene mellom disse former for eutanasi er ikke alltid like lett å trekke," skriver forfatterne. Men her bidrar de selv til å viske ut grensene ved å betegne det som klinisk og etisk er høyst ulike ting – aktiv dødshjelp og behandlingsbegrensning – som to varianter av samme sak. Forfatterens begrepspar impliserer også at den avgjørende forskjellen mellom disse handlingene er at den ene er "aktiv" og den andre "passiv". Men også det å stoppe en på-

gående respiratorbehandling innebærer aktive handlinger, så forskjellen kan ikke ligge her. I tradisjonell etikk er det snarere forskjellen i intensjon som er det etisk avgjørende skillet mellom aktiv dødshjelp og behandlingsbegrensning: I det første er intensjonen å ta pasientens liv; i det andre er det å skåne pasienten for plagsom eller uvirksom behandling og en uthaling av dødsprossen.

Heiene og Thorbjørnsen skriver videre at ”i noen tilfeller kan dosene med smertelindring være så store at pasienten i siste instans dør av dem”. Dermed viderebringer de en seiglivet myte. Faktum er at aggressiv symptomlindring med opiat (sterke smertestillende) og benzodiazepiner (beroligende) ikke er vist å ta livet av pasienter. I landene som tillater aktiv dødshjelp, utføres dødshjelp derfor heller med sterke sove- midler kombinert med muskelavslappende midler som stopper pustebevegelsene, eller barbiturater, gammeldagse sove medisiner som er dødbringende i store doser.

I offentlig debatt foregår det en kamp om å få bruke ens foretrukne begreper. Foreningen Retten til en verdig død, som ønsker legalisering av aktiv dødshjelp, snakker om ”passiv dødshjelp” i stedet for behandlingsbegrensning, trolig fordi de ønsker denne utviskingen av skillelinjene som jeg advarte mot over. Dermed kan de i neste omgang argumentere med at ”helsevesenet gjør allerede *passiv* dødshjelp (dvs. behandlingsbegrensning) – det er derfor et lite skritt å tillate *aktiv* dødshjelp”. Foreningen snakker også om ”selvbestemt livsavslutning” fremfor aktiv dødshjelp.

Også internasjonalt ser vi at aktører forsøker å fremstille sitt standpunkt i best mulig lys. Forkjemperne for legeassistert selvmord i Oregon fikk dette legalisert i en lov med navnet ”Death with dignity act”. Den største pro-dødshjelpsorganisasjonen i USA har endret navn til ”Compassion and choices”. I mine øyne er dette opplagte eufemismer.

Samtidig erkjenner jeg selvsagt at også legaliseringsmotstandere som jeg selv velger ordene med omhu for å stille eget standpunkt i best mulig lys. Et eksempel var lanseringen av ”aktiv livshjelp” som skulle være helsetjenestens og poli-

tikkens motsvar til kravene om legalisering av aktiv dødshjelp. Alle definisjoner kan være verdiladet i større eller mindre grad. Leseren får selv vurdere om mine begreper, som de i rammen over, er nøytrale.

I 2015 utførte vi som ledd i NOBAS-prosjektet (Norwegian Bioethics Attitude Survey) en spørreundersøkelse om nordmenns holdninger til aktiv dødshjelp. Resultatene indikerer at en majoritet av befolkningen er positive til legalisering av aktiv dødshjelp i form av legeassistert selvmord (73–78 %) og eutanasi (66–69 %) ved dødelig (terminal) sykdom. Også ved kronisk sykdom der personen ikke er døende, er det et knapt flertall for legalisering, mens befolkningen avviser aktiv dødshjelp for psykisk lidelse (som er tillatt i Nederland og Belgia) og ”livstretthet” uten sykdom (som diskuteres innført i Nederland).

Yngre og ikke-religiøse er klart mer positive til legalisering av aktiv dødshjelp enn eldre og religiøse. De med lavere utdanning er noe mer positive enn de med høyere utdanning (hvilket er motsatt av i de fleste europeiske land). Menn er litt mer positive til legalisering enn kvinner.

Så er spørsmålet hvilke konsekvenser funnene bør ha for lovgivningen. Sikkert er det i hvert fall at våre lovgivere har et større ansvar for å forstå faktagrunnlaget og veie alle hensyn enn det den jevne nordmann har når han eller hun besvarer en uforpliktende spørreundersøkelse.

II. DET NEDERLANDSKE EKSPERIMENTET

Hva skjer med et samfunn som legaliserer aktiv dødshjelp? Nederland som i flere tiår har akseptert aktiv dødshjelp, og som i 2001 legaliserte det, utgjør et slags ”naturlig eksperiment” her, som andre land kan ta lærdom fra.

Lenge har dødshjelpsmotstandere advart mot ”skråplanseffekten”, og denne har vært mye om-diskutert og trukket i tvil. Men de senere årene har det kommet data fra Nederland og Belgia, som dokumenterer at en skråplanseffekt har funnet sted – særlig i form av en gradvis *normalisering* av aktiv dødshjelp.

Professor i filosofi Lars Johan Materstvedt har

foreslått at utviklingen kan beskrives med triaden legalisering – institusjonalisering – normalisering. Når et land legaliserer aktiv dødshjelp, fører dette til *institusjonalisering*, i den forstand at retningslinjer og prosedyrer for helsepersonell blir utviklet, og overvåkningsorganer og komitéer opprettes. Dette leder så gradvis til en *normalisering*: Dødshjelpshandlingen som tidligere ble sett på som noe eksepsjonelt som kun ble aktuelt i ytterste nødsfall, blir da noe som helsetjenesten tilbyr på visse kriterier, og uten å moralisere. Auraen av tabu svinner.

Normaliseringen og skråplansutviklingen i Nederland viser seg på fire måter: Økning i antall tilfeller, utvidelse av hvilke grupper som omfattes, glidning i begrunnelser for dødshjelp og endret syn på døden.

Fra 2500 tilfeller i 2005 har omfanget av aktiv dødshjelp steget år for år til det i 2015 var 5500 rapporterte. Man har funnet at bare 80 % av tilfeller rapporteres inn, og i så fall er det riktige tallet ca. 6900 – nesten fem prosent av alle dødsfall.

Nederlandsk og belgisk lov tillater aktiv dødshjelp ved "uutholdelig lidelse uten utsikt til bedring". Dette er et upresist, subjektivt og tøyelig kriterium. Og tøyet er det da også blitt. Kriteriene krever ikke at sykdommen er dødelig: Kroniske, stabile tilstander, slik som skader etter trafikkulykker, kvalifiserer også så lenge pasienten angir at lidelsen ikke er til å holde ut, og en lege går god for dette. Men selvsagt kan også psykiske lidelser gi opphav til uutholdelig lidelse, og i løpet av noen år har omfanget av aktiv dødshjelp for slike økt fra null til nå 56 i 2015. I fjor fikk også 109 pasienter med demens aktiv dødshjelp i tråd med livstestamenter. Nyfødte med alvorlige skader og sykdommer kan tas livet av gjennom den såkalte Groningen-protokollen. Til sist diskuteres det nå om "livstrøtthet" ved høy alder, uten tilgrunnliggende medisinske diagnoser, også bør kvalifisere for dødshjelp.

Dødshjelp ble først akseptert av domstolene på 70-tallet som en slags nødrettshandling: Hvis pasienten led av uutholdelige smerter, og legen ikke kunne lindre, kunne dødshjelp være det minste ondet. Fortsatt fremstilles det som at

smerter som ikke kan lindres, er det som typisk begrunner dødshjelp, men realiteten er en annen. De beste undersøkelsene om begrunnelser for dødshjelp finner vi i den årlige statistikken fra Oregon. Denne viser et skifte i retning av begrunnelser som tap av evne til å utføre aktiviteter som gir glede (96 %), og tap av autonomi (92 %). Kun 29 % oppga utilstrekkelig smertelindring eller bekymring for dette som begrunnelse for å søke aktiv dødshjelp. Ingenting av dette skal bagatelliseres. Men den gamle oppfatningen om at et tilbud om dødshjelp er nødvendig for å sikre at livets siste fase ikke blir et smertehelvete, er utgått på dato. Lindrende behandling har gjort store fremskritt siden 70-tallet.

Det siste aspektet av normaliseringen, endret syn på døden, er vanskeligere å studere ved forskning. Det er fremdeles et åpent spørsmål hvordan og i hvilket omfang et samfunn som tillater aktiv dødshjelp, etter hvert endrer syn på døden. Men i en forskningsstudie fra Belgia (van den Berghe og medarbeidere 2013), skrevet av dødshjelpstilhengere, hevdes det at pårørende oftere enn før ser på dødsprosessen som noe som i seg selv er uverdig, unyttig og meningsløst, også når den er fredelig og finner sted med kyndig støtte av helsearbeidere.

Internasjonalt er trenden i retning legalisering slett ikke entydig. I tillegg til Benelux-landene og et knippe amerikanske stater anført av Oregon, har Columbia og Canada nylig legalisert aktiv dødshjelp. Men parlamentene i England og Skottland har derimot avvist dødshjelpsforslag etter grundige debatter.

III. TRE ARGUMENTER MOT LEGALISERING

Til slutt vil jeg kort introdusere tre argumenter mot legalisering, som jeg mener fortjener større plass i debatten.

For det første: Det påhviler legaliseringstilhengerne å forklare i detalj hvordan en døds-hjelpslov skal se ut – et ansvar de vanligvis unndrar seg. Men uansett hvordan en slik lov utformes, vil den måtte ha store svakheter. Dette argumentet har nylig vært fremmet av overlege i neurologi Morten Horn. I hans versjon hevder

argumentet at en dødshjelpslov ikke kan være både entydig, rettferdig og forsvarlig på én og samme tid. Den nederlandske loven som krever "uutholdelig lidelse", er for eksempel langt fra entydig, noe eksemplene over med "glidning" i hvem som får dødshjelp, viser. Oregon-loven sier ikke noe om lidelse, men forutsetter derimot at personen har en sykdomstilstand med under seks måneders forventet levetid. Det store problemet med en slik lov, er at den er svært urettferdig: Personer med lengre forventet levetid, men større opplevelse av lidelse får her ikke noe dødshjelps-tilbud. Hvis en slik lov skulle bli vedtatt i Norge, vil den derfor fra dag én bli utfordret for å være for snever og urettferdig ved at den forskjells-behandler lidende pasienter. Poenget med dette argumentet er altså at enhver dødshjelpslov vil slite med å være lovteknisk god (entydig og rettferdig) *samtidig* som den ikke er vidåpen eller på annen måte får uakseptable samfunnsmessige bivirkninger (forsvarlig).

For det andre: Mange snakker om at legalisering av dødshjelp gir et "press på de svakeste". I retur vises det gjerne til at svake grupper ikke er overrepresentert i dødshjelpsstatistikkene i Nederland eller Oregon. Men her er det viktig å ta inn over seg hva slags "press" det er fremtidens svake grupper vil bli utsatt for. De som velger dødshjelp i årene rett etter legalisering, tar et valg "motstrøms", et valg som fortsatt er uvanlig og ekstraordinært i samfunnet. Man kan anta at dette gjerne er sterkt bevisste personer som tar en autonom avgjørelse etter grundig refleksjon. Men som diskusjonen av normaliseringen over viste: Kommende generasjoner vil vokse opp i et helt annet kulturelt klima – der dødshjelp er tilgjengelig som et akseptabelt og til og med vanlig valg. Gjennom dødshjelpsloven forteller samfun-

net dem at det godt kan komme en tid der ulem-pene ved å leve mer enn oppveier fordelene. Videre, når livet ditt slik "går i minus", er aktiv dødshjelp gjort tilgjengelig som et samfunns-sanksjonert, rasjonelt valg. Kommende genera-sjoner vil tolke sitt liv, sin lidelse og sitt funk-sjonstap i lys av dette.

Det er slik jeg frykter at presset til å velge døds-hjelp blir utøvet: Fremtidens mennesker som vil ha en opplevelse av å være "minusvarianter" og ligge samfunn og pårørende til byrde, vil ha internalisert samfunnets normer og kan komme til å se dødshjelp som et riktig – kanskje endatil påkrevet – valg for dem selv. For å hindre en slik utvikling må vi la aktiv dødshjelp forbli forbudt. Dette kaller jeg "andre bølge-argumentet", og det bygger altså på at presset på de svake vil ramme den andre, kommende bølgen med personer som vurderer dødshjelp på en helt annen og mer sub-til måte, enn det rammer dem som var først ute med å velge dødshjelp.

Det siste, tredje argumentet er samtidig en ut-fordring til fagmiljøene innen lindrende behand-ling: Vi kan alle oppleve frykt for en død i lidelse. Lar all lidelse – smerter, tungpustenhet, kvalme, psykologisk og eksistensiell smerte – seg lindre i tilstrekkelig grad? Er det forskjell her på pasienter nær døden og pasienter med kroniske tilstander, som må leve med plager i mange år? Her må fagmiljøene selv komme på banen med folkeopp-lysning om hva de kan tilby. Videre må høykva-litets lindrende behandling ut der folk trenger det, i hele landet. Hvis folk får en opplevelse av at lidelse kan lindres slik at også livets siste fase kan bli meningsfull, kan dette vise seg å være det aller mest potente argumentet i praksis mot legalisering av aktiv dødshjelp.

AKTIV DØDSHJELP – UTFORDRINGER FOR KRISTEN ETIKK

AV GUNNAR HEIENE
GUNNAR.HEIENE@MF.NO

Spørsmålet om aktiv dødshjelp er blitt et viktig debatttema også i Norge de senere år. Debatten handler om både etiske og juridiske problemstillinger. Kan kristen etikk akseptere aktiv dødshjelp i form av eutanasi og legeassistert selvmord som mulige handlingsalternativer? Og bør aktiv dødshjelp legaliseres slik det har skjedd i enkelte andre land de senere år? Begge disse spørsmålene er sentrale for kristen etikk, som både vil gi etiske råd til enkeltmennesker som står overfor vanskelige valg, og bidra til den offentlige debatten om hva samfunnet bør tillate eller forby gjennom lovgivningen.

ALLMENN ELLER KRISTEN ARGUMENTASJON?

Når kristen etikk utfordres til å ta stilling til aktuelle samfunns spørsmål, reiser ofte spørsmålet seg om argumentasjonen bør være så allmenn og inkluderende som mulig slik at den kan favne flest mulig mennesker i vårt samfunn, eller om den bør konsentrere seg om spesifikke kristne normer og vurderinger som er forankret i en kristen teologisk virkelighetsforståelse. Hvordan skal kirken og kristen etikk argumentere i et "post-sekulært" samfunn der mangfoldet av religiøse og livssynsmessige oppfatninger er tydelig?

Filosofen Jürgen Habermas har berørt dette spørsmålet ved flere anledninger de senere år, etter å ha konstatert at religion og religiøse argumenter spiller en stadig viktigere rolle i samfunnsdebatter verden over. I et foredrag fra 2008 med tittelen "Notes on a post-secular society" skriver han at både religiøse og sekulære må være åpne for en "komplementær læringsprosess" når

vi skal drøfte veivalg i det "post-sekulære" samfunnet. Religion er igjen på dagsorden i den offentlige sfære, både i de store internasjonale spørsmålene og i de nasjonale debattene, sier han og viser til hvordan kirker og religiøse organisasjoner i økende grad har påtatt seg rollen som "fortolkningsfellesskap" i det offentlige rom i sekulære samfunn. Som eksempler på slike debatter nevner han lovgivning for abort og eutanasi, og utfordringene på felter som bioteknologi og klima. I slike debatter kan og bør kirker og religiøse grupper fortsatt øve innflytelse på samfunnet og den offentlige meningsdannelse gjennom relevante bidrag, sier Habermas. I vår tids pluralistiske samfunn med verdikonflikter og uenighet, ser han et stort behov for slike innspill.

Når Habermas etterlyser religiøse stemmer i samfunnsdebatten, er han opptatt av at disse stemmene skal forstås ved at argumentene ikke ikles en religiøs språkdrakt, men formuleres på en allment forståelig måte. Fremfor alt er det viktig at de etiske argumentene begrunnes på en måte som viser at de er rasjonelle og allmenngyldige. Med et kjent uttrykk kan vi kanskje si at Habermas ikke ønsker seg "Kanaans språk" når kirker og religiøse grupper uttaler seg i samfunnsdebatter, men et språk som presenterer argumenter som alle kan forstå og vurdere, uavhengig av livssyn og religiøst ståsted.

Det er ingen tvil om at vår tids kristne etikk har vært gjennom det Habermas kaller en "læringsprosess" som har ført til en mer åpen og selvkritisk holdning, og i noen tilfeller et oppgjør med tradisjonelle oppfatninger og standpunkter. Men det samme kravet stilles med rette også til

sekulære oppfatninger av etikk. Også sekulær etikk må begrunne sine standpunkter og trenger å gjennomgå en læringsprosess for å kunne akseptere at religiøse aktører bidrar til den etiske diskursen i offentligheten.

I spørsmål som handler om grunnleggende temaer som liv og død, er det naturlig for kristen etikk å trekke inn relevante bibelske og teologiske begreper og perspektiver. Troen på Gud som skaper av alt liv, synet på menneskelivets ukrenkelighet og den sterke betoningen av at svake og sårbare mennesker trenger vern og omsorg, utgjør et fundament for kristen etisk refleksjon i debatten om dødshjelp og eutanasi. Det er ikke vanskelig å finne bibelske og teologiske argumenter som er relevante i dagens situasjon. Det femte bud, forbudet mot å drepe, er et slikt argument som er begrunnet i en kristen virkelighetsforståelse og gudstro, men som også kan oppfattes som en grunnleggende etisk norm i ulike religioner og livssyn. Bibelen taler også om at mennesket er skapt i "Guds bilde", og at det dermed står i en særstilling i skaperverket, også når det gjelder vern og beskyttelse. Slike perspektiver vil alltid være der, i det minste som utgangspunkt og fundament, når kristen etikk diskuterer etiske problemstillinger knyttet til liv og død.

SELMORD OG EUTANASI - ETISKE PERSPEKTIVER

Kristen etikk har tradisjonelt hatt en avvisende holdning til å gripe inn for å avslutte menneskeliv, når det gjelder både selvmord og eutanasi. I katolsk moralteologi oppfattes selvmord som en handling som er i strid med menneskets naturlige tilbøyelighet til å ta vare på eget liv. Selvmord er i strid med en rett selvkjærlighet og fører også til at solidariteten med og båndene til familie og samfunn ødelegges.

Også i luthersk etikk har selvmord tradisjonelt vært oppfattet som en uetisk handling ut fra flere argumenter, både plikt- og konsekvensetiske. Samtidig har temaet selvmord de senere årene vært behandlet på en langt mer nyansert måte enn i tradisjonell etikk, med en langt mer forsiktig og avdempet språkbruk og ut fra vår tids økte innsikt i den kompliserte menneskelige

psyke.

Men det er ikke bare kristen etikk som har hatt en avvisende holdning til selvmord. Også innenfor de store moralfilosofiske tradisjonene finner vi som oftest en negativ vurdering, om enn med ulik begrunnelse. For Kant var selvmord en handling som var i strid med prinsippet om at en person aldri bare er et middel, men alltid må oppfattes som et mål i seg selv. For Kant er det bare handlingen i seg selv som teller, ikke det som handlingen kan føre til av konsekvenser. Men også innenfor konsekvensetikken er selvmord ofte blitt avvist, for eksempel med den begrunnelse som John Stuart Mill gir, at selvmord får den konsekvens at det hindrer et menneske i å gjøre flere valg i livet, og at det dermed gir avkall på sin frihet.

Spørsmålet om *legeassistert selvmord* aktualiserer de samme problemstillinger som i den etiske vurdering av selvmord, samtidig som den etiske vurderingen kompliseres ved at legen utfører en aktiv handling som hjelper personen til å begå selvmord. Her dreier det seg også om legeetikken som siden Hippokrates har understreket legens plikt til alltid å forsøke å redde liv, og som tradisjonelt har vært forstått som en absolutt skranke mot legers medvirkning til selvmord.

Eutanasi innebærer at en lege (eller en annen) ikke bare legger til rette for at selvmord, men aktivt griper inn for å avslutte et annet menneskes liv i samsvar med et uttrykkelig ønske. En slik aktiv handling er vesensforskjellig fra det som i dag gjerne kalles "behandlingsbegrensning", og som innebærer å avslutte eller la være å starte livsforlengende behandling hos en pasient som er alvorlig syk. I etikken har man ofte brukt ekstreme situasjoner som "case" for å illustrere hva eutanasi (eller "barmhjertighetsdrap") innebærer. Eksempelene har ofte vært hentet fra slagmarken i krig eller fra andre situasjoner der et menneske gjennomgår forferdelige fysiske lidelser som det ikke kan slippe unna.

Ordet "*barmhjertig*" i slike sammenhenger peker gjerne på motivet eller innstillingen hos den eller dem som bistår under aktiv dødshjelp, og i så fall har vi å gjøre med en form for sinnelagsetikk der spørsmålet om en handling er etisk

forsvarlig eller ikke, blir vurdert i lys av hvilke motiver som ligger bak handlingen, ikke ut fra mer grunnleggende etiske normer og regler. Er handlingen gjort ut fra barmhjertighet, kan den kalles en etisk ansvarlig handling selv om den innebærer at et menneskeliv blir avsluttet. Ofte henger en slik etisk grunnholdning sammen med et syn på menneskets liv, som ikke legger avgjørende vekt på menneskelivets egenart og særlige krav på beskyttelse sammenlignet med alle andre former for liv.

Tilhengere av aktiv dødshjelp vil ofte vurdere eutanasi og legeassistert selvmord på like linje, men vi ser også eksempler på at de to formene for dødshjelp bedømmes forskjellig. Noen hevder at legeassistert selvmord er mindre alvorlig siden det er pasienten selv, ikke legen, som utfører handlingen som gjør slutt på livet. Dersom pasienten skulle komme i tvil, vil hun eller han bli utsatt for mindre press til å fullføre handlingen enn tilfellet vil være når det dreier seg om eutanasi, der hele konteksten for handlingen gjør det vanskelig å snu.

En viktig grunn til de store forskjellene i synet på aktiv dødshjelp er ulike syn på rekkevidden av selvbestemmelsesretten. Tilhengerne hevder gjerne at eutanasi og legeassistert selvmord nettopp bygger på individets rett til selv å bestemme over sitt liv. Andre legger vekt på faren for utglidning eller på at friheten til å gjøre slutt på eget liv dypest sett innebærer en motsigelse av autonomien.

I kristen etikk har forbudet mot å ta menneskeliv, bortsett fra i nødvergesituasjoner, ofte vært det avgjørende argumentet mot eutanasi. Tanken om menneskelivets verdi og ukrenkelighet har hatt avgjørende innflytelse på de oppfatninger som preger samfunnet og lovgivningen i land der kristendommen har slått rot. Aktiv dødshjelp vil da forstås som en krenkelse av menneskelivets uendelige verdi og livet som Guds gave. Mange vil også bruke lignende argumenter mot legeassistert selvmord selv om det ikke rammes direkte av forbudet mot å drepe. Hvis legens assistanse til pasienten er avgjørende for at pasienten selv kan ta sitt liv, er det vanskelig å se noen avgjørende forskjell i forhold til eutanasi. Uansett vil legen

stå i en maktposisjon i forhold til pasienten, også der pasienten selv ønsker legens assistanse. En slik relasjon der et menneske har et annet menneskes skjebne i sine hender, er høyst problematisk.

Et annet argument mot å legge så stor vekt på pasientens selvbestemmelsesrett er at mange alvorlig syke pasienter kan være ute av stand til å vurdere situasjonen, på grunn av depresjoner eller psykiatriske lidelser som kan påvirke evnen til å ta frie, rasjonelle valg. Dette kan særlig ramme personer som representerer svake grupper i samfunnet, for eksempel minoritetsgrupper. Mennesker som hører til fattige og underprivilegerte grupper, vil være spesielt utsatt for press i retning av aktiv dødshjelp, ikke minst i en tid der mange land har problemer med å skaffe nok ressurser til et godt fungerende helsevesen og sosial velferd. Et samfunn som tilbyr god omsorg og pleie for mennesker som lider, og som prioriterer svake og sårbare mennesker, vil bidra til å redusere etterspørselen etter eutanasi og assistert selvmord.

I debatten om legalisering av aktiv dødshjelp har et viktig motargument vært frykten for "skråplanseffekten" ("slippery slope"), som hevder at vi ikke bare må drøfte aktiv dødshjelp i vår aktuelle kontekst, men også tenke gjennom hvilke langsiktige virkninger en liberalisering vil kunne få når det gjelder å normalisere aktiv dødshjelp. Dette argumentet legger vekt på at de mer langsiktige konsekvensene av liberalisering og legalisering vil kunne være at aktiv dødshjelp kan bli oppfattet som den normale løsningen når mennesker finner livet uutholdelig, enten det dreier seg om fysiske smerter, psykiske problemer eller andre store livsproblemer.

Skråplansargumentet legger vekt på at et første skritt som kan være ganske lite, likevel kan sette i gang en kjedereaksjon som fører til store negative konsekvenser. Noen ganger blir skråplansargumentet imøtegått med at det i for stor grad bygger på en frykt som oftest vil vise seg ubegrunnet, og at det overdramatiserer mulighetene for utglidning. I spørsmålet om aktiv dødshjelp er det likevel vanskelig å komme unna at utviklingen i enkelte europeiske land og noen stater i USA har gått raskere i retning av å akseptere en slik praksis enn de fleste trodde før lovendringene

fant sted. Også i kristen etikk har konsekvens-etikken sin plass, ved siden av pliktetikken som legger vekten på plikten til å beskytte og bevare menneskelivet, og dydsetikken som legger vekten på at vi gjennom våre handlinger skal signalisere holdninger som kan bidra til å beskytte liv og lindre lidelse, uten å se disse to hensyn som ufor- enlige motsetninger.

PALLIATIV OMSORG – ET ALTERNATIV TIL AKTIV DØDSHJELP

Selv om kristen etikk avviser aktiv dødshjelp som uforenlig med grunnleggende etiske normer og dermed også må arbeide mot en legalisering av eutanasi og legeassistert selvmord, vil det være viktig for etikkens troverdighet å understreke de alternativene som finnes, og som – i alle fall langt på vei – kan lindre smerter og lidelser som truer med å gjøre livet uutholdelig. I dag har legevitenskapen kommet et godt stykke videre når det gjelder smertelindring og palliativ omsorg. I de senere år har det skjedd store forbedringer på dette området, og det blir stadig mer vanlig med palliative team ved ulike helseinstitusjoner, som er spesialister på å lindre smerter og lidelser hos mennesker som har alvorlige sykdommer som kreft, ALS og Parkinson.

En viktig oppgave for slike team er å behandle symptomer som smerte, depresjon, pustevansker, søvnvansker og andre stressfaktorer. I dag finnes mer kunnskap om riktig bruk av medisiner som morfin for å lindre fysiske lidelser på en måte som ikke skader pasienten, men gir muligheter til å opprettholde hennes/hans funksjonsnivå. Men samtidig er det viktig å se sammenhengen mellom fysiske symptomer og psykiske, sosiale og åndelige faktorer. Derfor er det viktig at slike team bruker god tid til samtale og nærvær hos pasienter og pårørende, både for å ta opp viktige problemstillinger i livet og for å kunne få bedre informasjon om behandlingsmuligheter og fremtidsperspektiver.

Palliativ omsorg er viktig for alle pasienter som

lider av en alvorlig sykdom, og som sliter med psykiske, sosiale eller åndelige problemer i forbindelse med sykdommen og behandlingen. Det er godt dokumentert at slik omsorg kan forbedre livskvaliteten hos pasienter, motvirke depresjon og forlenge livet. Hospice-bevegelsen er et eksempel på en helhetstenkning om alvorlige syke pasienters behov for spesiell omsorg og pleie, gjennom både fysisk smertelindring og helhetlig omsorg, som kan gi pasienter nytt livsmot og redusere behovet for å be om hjelp til å forlate livet.

SAMMENFATNING

Spørsmålet om aktiv dødshjelp er vanskelig og utfordrende for all etikk, uansett religiøs og filosofisk forankring. Det er et eksempel på at gamle, tradisjonelle etiske temaer som selvmord og drap i vår tid blir aktualisert på nye måter og med argumenter som peker i en annen retning enn den tradisjonelle avvisning av handlinger som innebærer å ta livet av mennesker, uansett situasjon. Vi skal selvsagt ikke skjønne tidligere tiders kristen etikk, som ofte har vært svært lite kritisk til bruk av vold og makt i kriger og konflikter som har kostet millioner av mennesker livet. Likevel er det all grunn til å advare mot tendensene i vår tid til å privatisere menneskers kontroll over liv og død, slik argumentene til støtte for eutanasi og legeassistert selvmord signaliserer.

Disse spørsmålene utgjør en viktig utfordring for all etikk i dag, uansett livssyn og religion, og det er interessant å se at en profilert humanetiker som Morten Horn bidrar i denne viktige debatten med argumenter som peker i samme retning som kristen etikk gjør. Det er i tråd med oppfordringen fra Jürgen Habermas om at både religiøse og sekulære argumenter må begrunnes på en måte som kan stå seg for en kritisk prøving. Samfunnsdebatten vil tjene på at argumenter fra ulike livssynstradisjoner får slippe fram i den offentlige debatten uten å bli utstyrt med et negativt forhåndsstempel.

PLANLAGT LIV GIR PLANLAGT DØD?

AV EIVOR ANDERSEN OFTESTAD KIRKEHISTORIKER, DET TEOLOGISKE MENIGHETSFAKULET
FORFATTER AV "VI LAGER BARN. REPRODUKSJON GJENNOM 500 ÅR" FREKK FORLAG 2016
E.A.OFTESTAD@MF.NO

Et av temaene i tiden er ny teknologi ved livets begynnelse, eggdonasjon, embryodonasjon, sortering av arveanlegg og tidlig diagnostisering ved NIPT-blodprøve. Selvsagt har det kulturelle konsekvenser å normalisere manipulering av livets bestanddeler og overskride menneskets grenser. En av disse konsekvensene kan gjelde nettopp praksisen ved livets slutt, og berører dermed debatten om aktiv dødshjelp.

Motstanden mot aktiv dødshjelp har i vår kultur bunnet i forestillingen om at livet har en verdi som er gitt i kraft av å være til. Denne forestillingen forutsetter en tro på noe utenfor mennesket selv, på Gud som livets giver. Når de aller fleste fremdeles vil holde på tanken om et gitt menneskeverd, er det kanskje fordi det tar flere generasjoner fra Gud mistet sin autoritet, til man fjerner de tankemønstrene i kulturen, som forutsetter ham. Det er i imidlertid i ferd med å skje nå, i vår generasjon. I det rike vesten ser vi konturene av et menneskeverd som formes av teknologiens muligheter og elimineringen av lidelse. Da Hadja Tajik spurte arkitekten bak eutanasi-programmet i Belgia i en NRK-produksjon for et par år siden (14.12.2014) om premisset bak det hele, var det nettopp å minimere lidelse og maksimere velvære, som var svaret. Det samme premisset finner vi også hos oss, og spørsmålet om eutanasi kommer med full tyngde også i Norge.

Debatten handler om palliativ behandling, om menneskets selvbestemmelse og frihet, om religiøs overformynderi og skråplans effekt. Et perspektiv som jeg imidlertid mener er viktig, og som burde holdes mer frem, er sammenhengen

mellom en kulturs innstilling til livets begynnelse og til livets slutt. Ny bioteknologi når det gjelder livets begynnelse, er på trappene til å bli lovregulert i Norge. Noe av det er selvsagt bra. Andre forslag, som eggdonasjon, surrogati og assistert befruktning for enslige, innebærer radikale inngrep i det som til nå har vært livets fundamentale betingelser, nemlig at mennesket står i en slektsammenheng og kommer fra én mor og én far og bæres frem av den som møter det første blikket, og som (ideelt sett) følger barnet gjennom oppveksten. En gitt betingelse ved det å være menneske er det helt fysiske forholdet mellom generasjonene. Du fødes av noen, går inn i tiden og ut av den, mens tiden flyter videre gjennom neste generasjon. I dag er de relasjonelle betingelsene oversatt til materielle, utskiftbare og salgbare betingelser: Egg, sæd, embryo, livmor. Ved en forståelse av barn som sammensetning av utbyttbart arvemateriale, kan voksnes ønsker om barn etterkommes i enda større grad enn før.

En som tidlig så hva endringen i moderne reproduksjon kunne innebære for vår egen kultur, var Sigrid Undset. I 1932, samtidig som Aldous Huxley utga romanen *Brave New World*, utga hun *Ida Elisabeth*. Her drøftet hun den moderne "retten" til å få barn. Et samfunn hvor barn var en "rett" og noe man bestilte, ville etter hvert innføre en mer sofistikert versjon av "ættestupen", en praksis hvor gamle og uføre ble presset til selvmord, mente hun.

I romanen spør Undsets talerør, doktor Sommervold, om de neste generasjonene vil finne seg i å bære alle de byrder som hans generasjon ennå følte seg forpliktet til å bære. Hvordan ville de

kommende generasjoner tenke når de forsto at foreldrene hadde frigjort seg fra den gamle religiøse forpliktelsen i slektslivet: "Hjelpe alt som hverken kan eller vil være selvhjulpent. Finne seg i at alle gamle skal leve til de selv dør, og tilmed gjøre hvad de kan for å forhale slutten for dem?" Hvorfor skulle kommende generasjoner føle seg forpliktet til dette når de visste "at de gamle har tillatt seg å bestemme, at de skulde komme til verden, og når de skulde komme".

Om noen tiår kan antakelig barn i enda større grad enn i dag planlegges gjennom en sorteringsprosess hvor belastningen med å få barnet vurderes opp mot gleden og nytten barnet kan gi. Da vil det kanskje være selvsagt at barna ikke har noen forpliktelse til å ta vare på sine gamle og belastende foreldre, på samme måte som foreldrene ikke hadde noen forpliktelse til å ta imot barna. Når kjendismødre som Sigrud Bonde Tusvik forteller at hun måtte sjekke hele tre ganger for å være helt sikker på at fosteret hun bar ikke hadde Downs (VL 20.09.2013), da ligger Undsets fremtidsvisjon snublende nær. Gjensidig forpliktelse mellom generasjoner er ikke lenger en selvsagt livsbetingelse, men er avhengig av om nytten og gleden vurderes som større enn belastningen.

I kjølvannet av lanseringen av min bok "*Vi lager barn. Reproduksjon gjennom 500 år*" (Frekk Forlag 2016) trakk jeg frem Sigrud Undsets framtidsscenario (Morgenbladet 09.09.2016). Transhumanisten og filosofen Ole Martin Moen svarte på utfordringen med sitt perspektiv: "Hva angår forpliktelser mellom generasjonene, tror jeg man like gjerne kan argumentere for det stikk motsatte av hva Andersen Oftestad gjør. Når foreldre benytter seg av teknologier som fremmer barnas velferd, bryr de seg – og da er det rimelig at barna gjengjelder. Dersom foreldrene bare lar naturen gå sin gang – Downs eller ikke, predisposisjon for depresjon eller ikke – er det kanskje mer forståelig dersom barnet, i det foreldrene blir gamle, også sitter med hendene i fanget og lar naturen gå sin gang." (Morgenbladet 16.09.2016)

Moenes språk taler om ansvarlighet og omsorg. Men hva er det egentlig han sier? Jo, at foreldre som sjekker at deres potensielle barn – dvs. fosteret i magen – ikke har Downs eller andre plager

det er mulig å oppdage ved tidlig fosterdiagnostikk, de bryr seg om barnets velferd ved å fjerne det slik at det slipper å bli født. Da viser de en omsorg som det er rimelig å gjengjelde for de barna de lar bli født. Denne gjengjeldelsen innebærer å avslutte livet til foreldrene når disse i sin tur møter lidelse på sine eldre dager. Forsvaret for aktiv dødshjelp inngår både i Moens logikk og i hans offentlige engasjement.

Sigrud Undset mente at mennesket – i "naturlig tilstanden" – hadde en naturlig trang til å kvitte seg med uønskede individer. Hun mente at det kun var kristendommens absolutte forbud mot drap av uskyldig liv og dens påstand om hver enkelt sjels uendelige verdi, som motvirket at mennesket gjorde seg til Herre over liv og død.

Både sortering og eutanasi handler i vid forstand om "uønskede individer". Årsaken til å tilby døden kan være både ressursmangel og barmhjertighet. I dag har ikke religiøse forbud samme autoritet som for hundre år siden, og mulighetene til å manipulere naturen er langt forbi et stadium som lar seg styre. Det er ikke vanskelig å se at både sortering og aktiv dødshjelp kan være rasjonelt. For min egen del er den religiøse motivasjonen den sterkeste når det gjelder å gå imot en utvikling mot legalisering og normalisering av døden som løsning. Selvsagt er jeg fullstendig klar over at det finnes gode ikke-religiøse argumenter både mot sortering av fostre og mot aktiv dødshjelp. Både humanetiker og lege Morten Horn og lege Morten Magelssen argumenterer aktivt og overbevisende mot aktiv dødshjelp på et allment grunnlag. Det jeg imidlertid har vanskelig for å forestille meg, er at en teoretisk argumentasjon – være seg religiøs eller sekulær – vil vinne i et samfunn der praksisen allerede taler for sortering og relativisering av menneskets verdi. Argumentasjonen må treffe en magesfølelse som kan artikuleres til en god motivasjon. Det handler om argumenters faktiske evne til å påvirke folk, snarere enn argumentenes rasjonelle kraft som sådan.

Et annet viktig perspektiv, slik jeg viser i boka "*Vi lager barn*", er at det er modeller i kulturen, som gir tolkning til både teknologi og reproduksjon. Transhumanist Ole Martin Moens modell

er en utopi som forutsetter et gudløst og artsnøytralt menneskesyn. Det er en paradisisk tilstand uten lidelse, sykdom eller smerter. I tillegg er det en verden der mennesker og dyr lever i harmoni, og der ingen ville dyr spiser hverandre. Bortsett fra det med dyrene, som jeg tenker hører hjemme i en Disney-produksjon, så deler jeg håpet hans om en bedre verden. Samtidig er min tiltro til realiseringen av Paradis annerledes enn Moens.

Når Moen knytter reproduksjon og aktiv døds-hjelp til paradisforestillinger, skriver han seg inn i en lang tradisjon. Vår kulturs grunnfortelling tar nettopp utgangspunkt i Paradis. Fortellingen om Adam og Eva ga tolkning til både reproduksjon og død. Problemet er bare at Adam og Eva ble kastet ut av Paradis. De måtte flytte *Øst for Eden*, som ble stedet for menneskenes liv. Her måtte de arbeide på jorden og drive med barneavl til historiens ende. Dette var rammen for forståelsen av både barneavl og død i den protestantiske kulturen, som ble lagt for 500 år siden. Mennesket hadde ikke mulighet for å komme seg tilbake til Paradis på egen hånd, men var henvist til tilværelsen utenfor. Den kristne realismen er at Paradis på jord ikke er mulig.

Når hele den kristne tradisjonen, med mennes-

kets særegne verdi, avvises og ikke gjenkjennes av premissleverandørene for fremtiden, vil menneskets streben etter det perfekte få nye fortolkningsrammer og nye utslag. For meg har et viktig spørsmål i kjølvannet av boken *"Vi lager barn"* vært om ikke den praksisen vi bedriver, ikke minst med ny reproduksjonsteknologi, leder oss i den retningen Ole Martin Moen setter ord på, selv om de aller fleste av oss ikke ønsker å gå den veien. Noe av problemet er at den praksisen han argumenterer for, aktiv dødshjelp og sortering av barn med Downs for eksempel, treffer en motivasjonen i samtidskulturen, som er ønsket om et lidelsesløst og problemfritt liv. Her har imidlertid den kristne realismen potensiale til å fremstå som en radikal motkultur. Det bør være en viktig oppgave for kirken og en utfordring for dem som skriver prekener og utarbeider trosopplæringsmateriale, å bidra til dette. Det er livet selv, i alle sine fasetter, som er meningsbærende, og som kan føre mennesket til dypere erkjennelser og til syvende og sist til Gud. I den kristne forestillingen er det menneskenes tilsvar til Gud – gjennom livet selv – som leder det tilbake til Paradis, ikke teknologioptimismen. Det er håpet som er svaret på lidelsen, ikke døden.

LUTHERSK KIRKETIDENDE TILBYR AVTALEGIRO

Det nærmer seg den tiden da abonnementet skal fornyes for et nytt år. I flere år har vi tilbudt abonnentene å få fakturaen tilsendt på miljøvennlig e-post, og etter hvert er det et flertall av abonnentene som har sagt ja til dette.

Nytt av året er at vi også tilbyr *avtalegiro*. Avtalegiro opprettes i nettbanken når du legger inn din betaling. Ved senere års fornyelse vil fakturaen dermed bli betalt automatisk, uten at du behøver å tenke på det, og uten at du risikerer stans i leveringen fordi fakturaen av en eller annen grunn kom bort eller ble glemt. Vi oppfordrer derfor abonnentene til å opprette avtalefaktura samtidig som de betaler abonnementet for 2017.

Med vennlig hilsen redaksjonen

Tonje og Dag W. Haugeto Stang

TID FOR TO

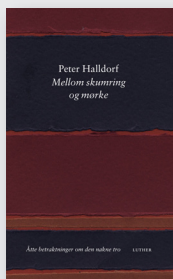
299,-

Med visdom, erfaring og en solid dose humor leder Tonje og Dag oss gjennom råd og prinsipper for hvordan parforholdet best kan ivaretas og styrkes. Ukentlige lesestykker og samtale spørsmål gjør boken til en sørvisstasjon for par som ønsker å skape en fast rytme på "vår kveld" i hverdagen, med tid og rom for fruktbare samtaler. Boken kan med fordel gis som gave, og er rikt illustrert av Lars Aurtande.

Tonje og Dag W. Haugeto Stang har holdt samlivskurs i en årrekke og har lang erfaring som foredragsholdere og samtalepartnere.

Boken er et glimrende redskap i parterapi eller en gave til brudeparet.

www.lutherforlag.no

Peter Halldorf

MELLOM SKUMRING OG MØRKE

Åtte betraktninger om den nakne tro

199,-

Hvorfor hadde ingen sagt at du måtte miste den gamle freden for å vinne en ny og mer virkelig fred? Idet døden sluker Jesus, mister disiplene sin tro. Påskeaftnen, dagen mellom korset og oppstandelsen, speiler en realisme som ingen av oss kommer utenom, dagene når ateismen åpner seg som en avgrunn i vår sjel. Er Gud død? Finnes han ikke lenger? Har jeg levd på en illusjon?

Boken er knyttet an til fasten og påsken, men den kan også med stort utbytte brukes som en meditasjonsbok når som helst på året.

www.lutherforlag.no

SØNDAGSTEKSTEN

TORE SKJÆVELAND - INGILD HELENE MYDSKE FALLEGÅRD - HILDE BARSNES

4. SUNDAG I ADVENTSTIDA - JUL 2016 JULENATT/OTTESANG

4. SUNDAG I ADVENTSTIDA

18. DESEMBER 2016

Preiketekst: Luk 1,46–55

Lesetekstar: Rut 4,13–17 / Rom 15,8–13

Liturgisk farge: Fiolett

HALLELUJADAG I ADVENT

På skittensundagen dukkar Marias lovsong opp som eit preludium til julekvelden, ein hallelujadag. Går det an å skapa ein hallelujadag med Maria, ein oase for glede og takk midt i julerushet? Teksten er framhald frå Maria Bodskapsdag i mars, og det er naturleg å knyta dei saman. Lesetekstane er om lovsongen då Rut fekk ein son, og ei oppfordring frå Romarbrevet til oss heidningfolk om å lovsynga og æra Gud for hans miskunn. Eit felles hovudtema i tekstane er den takk og glede som opplevinga av Guds handling med dei og oppfylling av Guds løfter skapar.

TIL TEKSTEN OG KONTEKSTEN

Preiketeksten er ein av tre lovsongar i Lukasevangeliet, av Maria, Sakarja og Simeon, og er ein del

av opptakten til Jesus fødsel i Betlehem. Teksten har likevel ikkje fødsel som tema, har berre ei linje med personleg stoff og er både generell og personleg og er blitt ein lovsong andre kan bruka. Difor har Marias lovsong ei lang verknadshistorie som liturgisk lovsong og finst i vesperliturgiar heilt frå 500-talet. Den har gamaltestamentlege førebilete i bl.a. Hanna sin lovsong i 1 Sam 2,1–10, som har same tema og struktur.

Ser me forteljinga om Maria i v 26–56 under eitt, er det tre bibelord som heng saman med og er eit oppspel til lovsongen: NÅDE – v 28: Engelen kom inn til henne og sa: ”Ver helsa, du som har fått nåde! Herren er med deg!” TRU – v 38: Då sa Maria: ”Sjå, eg er Herrens tenestekvinne. Lat det gå meg som du har sagt.” HÅP – v 45: ”Ja, sæl er ho som trudde, for det Herren har sagt til henne, skal oppfyllest.” Desse tre fører til GLEDE – v 46–48 uttrykker personleg takk og lovprising.

V 46: *Megalynei* – gjera stor: Bokstavleg: Mi sjel gjer Herren stor – på Latin: *Magnificat*, som er det vanlege namnet på lovsongen. Lovsongen er eit svar på Elisabet si helsing i v 45; det ser ut som om helsinga får den indre fryd til å slå ut i lovsong.

Lovsongen nemner tre grunnar til å gjera Herren stor: V 47: Dette er fyrste grunnen til lovsong: glede over frelsa. Frydar seg – i aorist: Det har skjedd og er ikkje avslutta. ”Fordi min sjel har fryda seg, og enno gjer det, vil eg no gjera

Herren stor”. Det indikerer at lovsongen ikkje er ei tilfeldig hendig, men eit uttrykk for ei underliggende glede sidan Guds miskunn varer, og frelsa står fast, er gleda varig, og difor vil ho gjera Herren stor. ”Gud min frelsar” – dette er ein uttrykksmåte som også finst i Salme 24,5 og 25,5 og kan vera uttrykk for ein lovsongstradisjon. V 48: Her er andre grunnen for Marias lovsong; Hennar åndelege oppleving, at ho er sett av Gud. V 48b–49a: Her set ho seg sjølv inn i frelseshistoria: Ho skal ærast som mor til frelsaren for alle slekter. Her er blikket framover i tid. V 49a er tredje grunn for lovprising: Store ting har han gjort mot meg.

V 49b–50 er om Gud sjølv, kven han er: Mek-tig og heilag, og hans miskunn varer.

V 51–55: Her er blikket retta bakover til Guds gjerning i historia; det handlar om fleire store ting, om hans makt og hans gjerningar mot sitt folk

V 52 og 53 er parallellar som viser Guds rettferd, hans makt og miskunn ved doms- og frelse-handlingar; når Gud grip inn, skjer ei omvelting av menneskes livskår. Her er klare tematiske linjer til Hannas lovsong i 1 Sam 2,5–8, og til Jesu gjerning; jfr. Luk 9,10–17 og Luk 18,18–23. V 54–55 tar igjen motivet frå v 50: Guds miskunn varer, og han oppfyller sine løfter.

SKISSE TIL EI PREIKE OM HALLELUJADAGAR

Rom 15,8–13 oppfordrar oss til lovsong, og målet for preika denne dagen bør difor vera å nära den fryd som kan slå ut i lovsong, som i salmen ”Vi synger med Maria vår store glede ut”. Då må ein leita etter det som tenner gleda både hjå Maria, hjå deg som predikant og hjå tilhøyraren. Kan me få folk til å finna den opplevinga som bærer i seg ein fryd som kan tenna lovsongen?

Innleiing: Eg gjekk fordi ei butikk som annonserte med ”Hallelujadagar”. Interessant namn, eg måtte inn og sjå. Det betydde at du kunne kjøpa filtkorger og krus til halv pris. Det fekk ikkje meg til å bryta ut i lovsong. Men når Maria har ein hallelujadag, er det noko ganske anna. Så då den tidlege kyrkja skulle laga hallelujadagar, valde dei Maria sin lovsong, og ho vart tidleg ein fast del

av kyrkja sine tidebønene; i minst 1500 år har ein bedt denne lovsongen i kveldsbøna Vesper. Folk har altså brukt Maria sin lovsong som sin eigen lovsong, sin eigen hallelujadag.

Maria sin hallelujadag er Maria sin veg til jula. Lat oss lytta til Maria no rett før jul. Ho lovsyng, men kva bringer henne dit? Maria lovprisa fordi ho hadde ei åndeleg oppleving med Gud. Det var ei åndeleg oppleving som òg var kroppsleg: Gravid og midt i Guds plan.

Kva tente hallelujadagen? Maria kjente at ”mi ånd frydar seg i Gud, min frelsar” – Den indre fryd som er tent, og som varer, fører til lovsong. Gleda spring ut av nåde, tru og håp:

Fordi Maria var møtt med NÅDE – engelens helsing – v 28.

Fordi Maria tok imot i TRU sjølv om det var utruleg – v 38.

Fordi Maria levde i HÅPET – v 45.

Fordi Maria hadde opplevd å bli sett av Gud – v 48, og det var ei åndeleg oppleving som og var fysisk. Så kunne Maria lovsynga.

Maria sa ikkje berre: ”Eg er glad fordi eg føler det slik.” Ho forankrar sin lovsong i det som varer; det handlar ikkje berre om følelsen, men at ho står i ein samanheng som er større enn henne. Så når Maria skal lovsynga, tar ho utgangspunkt både i si eiga glede, i sitt møte med Gud, i lovsongar ho har lært frå Bibelen, i Guds gjerningar mot folke, og der ho sjølv er ein del av dette. Forankra ikkje i ”mi oppleving”, men det som Gud har gjort, Gud som alltid har handla med folk og oppfyller sine løfter.

Korleis seier du halleluja? Maria sa ikkje halleluja, men: ”Eg vil gjera Herren stor!” Korleis vil du uttrykka deg? ”You are the greatest!” ”Min Gud er så stor, så sterk og så mektig.” – Her kan folk utfordrast til å formulera inni seg kva dei ville seia; det involverer.

Hallelujadag fordi eg har opplevd noko. Det Maria opplevde, kan me kalla ei åndeleg oppleving. Ho opplevde å bli berørt av Gud på ein måte som ingen andre kan forstå. Men svært mange kan oppleva noko som me kan kalla ei åndelege oppleving, og som ein kan gleda oss over. Maria var spesielt og unik, men kanskje du har opplevd å bli berørt, kjent ei glede eller kjensle av nærvær eller kontakt eller på ein annan

måte noko som du kan gleda deg over, som eit hint om at Gud er der. Har du noko du kan fryda deg over, ei åndeleg oppleving av nåde, av tru, av håp, av å bli sett av Gud? Det treng ikkje vera noko spektakulært, som å ha blitt helbreda eller tala i tunger, men den gongen du kjente at dette var spesielt for deg, ein salme, eit bibelvers, ei bøn, ei gudsteneste som talte til deg, og du kjende det. Dette kan du gleda deg over og lovsynga med like stor rett som Maria, og du kan forankra det hjå Gud akkurat som Maria. Så får du og din hallelujadag i advent.

Ved å snakka om det kan ein gje eit rom for at dei som har opplevingar, kan gleda seg over det og forankra det så det vert opplevingar ein kan ta fram og gleda seg over, og som kan tenna lovsongen.

Hallelujadag fordi Gud er større enn mi oppleving. Når eg ikkje har opplevd noko spesielt, og gleda ikkje ligger klar under overflata midt i julerushet, skal Maria visa oss at vegen mot gleda starta med budskap om *NÅDE*, mottaking i *TRU* og eit liv i *HÅP*. Der kan me gå saman.

Hallelujadag me skaper saman. Kven var det som oppmuntra Maria til lovsong? Det var Elisabet då ho sa: ”Ja, sæl er ho som trudde, for det Herren har sagt til henne, skal oppfyllest.” (v 45). Ho oppmuntra Maria og gav henne rom til å lovsynga på sin måte. Det er eit mål for eit kristent fellesskap, å peika på gleda, minna kvarandre på både og opplevingane og håpet, og gje kvarandre rom så me kan ha hallelujadagar.

TIL GUDSTENESTA:

N13 131 *Vi synger med Maria vår store glede ut* – Uttrykker både vår felles hallelujadag og innhaldet i Maria sin lovsong. Som lovsongar går det an å bruka nokon av dei Julesongane som ein ikkje får tid til å synga i jula, helst dei som nemner Maria, slik får ein vera med å oppfylle v 48b. Ein vesperliturgi med Marias lovsong står i salmeboka på side 1310.

TORE SKJÆVELAND
KYRKJEFAGSJEF, BJØRGVIN BISPEDØME
TS929@KYRKJA.NO

JULAFTEN

24. DESEMBER 2016

Prekentekest: Luk 2,1–20

Lesetekster: Jes 9,1a.2.6–7 / 1 Joh 1,1–4

Liturgisk farge er hvit.

I skrivende stund befinner jeg meg hjemme etter en intens og høylytt helg i Oslo spektrum. Jeg har vært på Soul Children festival. Og er det noe som gleder et gammelt ten-sing-hjerte, er det å se scenen fylt til bredden av barn som av hjertens lyst synger og danser.

Metoder kan vi mene mye om, tekster, melodier, lyd og lys likeså, men det faktum at barn og tweens fra hele landet, og nabolandet, samles om et fokus, det er et ubestridt faktum. Det jeg tar med meg hjem, er en av verdiene i arbeidet med gudstjenestereformen, ordet ”delaktighet”, og da tenker jeg i dag spesielt på barns delaktighet i gudstjenesten, i kirken, i troen.

ORDET OM BARNET TIL BARN

En utfordring for vår tid er å formidle Ordet til stadig nye generasjoner barn og unge, formidle det slik at Ordet blir hørt av barna og kan leve videre i dem. Vi kan så frøet; Gud vil gi vekst.

Julaftens gudstjeneste er en unik mulighet til å gjøre nettopp det, så troens frø. Få dager i kirkeåret fylles norske kirker av så mange barn som denne dag. Kan barna også være med å gjennomføre gudstjenesten, er det kanskje lettere å ta imot budskapet om barnet.

Med utgangspunkt i noen av julens vakre salmer vil jeg gi et innspill jeg håper kan være til inspirasjon i dine juleforberedelser. Inkluder gjerne barn i nærmiljøet i fortsettelsen og gjennomføringen!

BARNA GÅR FORAN

Se barna går foran glad i flokk,
så kvinner og menn, så kvinner og menn.
Selv skjelvende gamle tar sin stokk:
Til krybben hen, til krybben hen.

Vers 2 av Jonas Dahls salme "Nå vandrer fra hver en verdenskrok" har alltid skapt bilder i hodet mitt, bilder av togende prosesjoner i alle generasjoner. Alle er de på veg, med ulike forutsetninger, men mot samme mål. Det jeg stopper opp ved i teksten i dag, er strofen "Se barna går foran" – antakelig fordi de løper raskest.

På unge, ivrige ben løper de fram og klarer ikke vente, utålmodige og nysgjerrige på hva som venter rundt neste sving, alltid søkende, lengtende, på jakt og ivrige etter å nå målet. Eller kanskje går de først fordi de er yngst, de siste som skal bli de første. Noen steder i verden er jo barna de som sist blir regnet med, de som har lavest verdi og er mest utsatt. Eller går de rett og slett først for å vise oss voksne vegen?

Barna går ikke alene der først på vegen. Nei, glade går de sammen, i flokk.

Samme hvor mye "egentid" en del voksne i dag kan lengte etter, så ligger det grunnfestet i oss at vi er flokkdyr, noen mer utpreget enn andre. Vi kan være mer eller mindre ekstroverte og introverte. Ofte forandres også det gjennom livets ulike faser. Men ekte fellesskap, trygt og godt fellesskap der vi kan være oss selv, gi og få bekrefteelse og kjærlighet uten forstillelse, det lengter vi alle etter.

Barna er med, kvinner og menn og skjelvende gamle som tar sin stokk. Sammen går de, glade i flokk, til krybben og barnet. Nysgjerrige, ivrige, søkende, lengtende, spørrende – ved krybben, i stallen inviterer vi i dag alle til å stoppe opp for å delta i julens mysterium, inkarnasjonens store under.

PÅ NY

Den julesalmen norske barn kan best, er kanskje "Et barn er født i Betlehem". Det er Grundtvig som oversatte salmen fra latin "Puer natus in Betlehem". Vi stopper ved vers 7:

Guds kjære barn vi ble på ny,
vi ble på ny,
skal holde jul i himmelby.

Halleluja, halleluja!

Julens øyeblikk varer i alle livets øyeblikk. "På ny" hentyder på øyeblikkets evighet. Inkarnasjonen skjedde ikke en gang i Betlehem, eller en gang i Marias mage. Den skjer hver dag, hver gang et menneskes hjerte åpnes for troen på Jesus. "Å bli som barn igjen" er litt lettere denne ene dagen i året, på julaften. Vi bærer alle på barndomsminner, mer eller mindre gyldne, som handler om barnlig lyst, glede og forventning. "På ny" får også vi i år, julen 2016, være Guds kjære barn, med alt det innebærer av barnets privilegier: Bli tatt vare på, bli båret varmt i favnen, bli trøstet, matet og holdt varm – kort sagt være mottaker i stedet for den som gir (Jo, jeg vet at ikke alle barn har det slik, mer om det i neste avsnitt).

Da disiplene diskuterte den himmelske rangordningen, var det barnet Jesus kalte til seg. Ordene fra Matteus 18 lyder "Den som gjør seg selv liten som dette barnet, han er den største i himmelriket."

Julen handler om mer en barnet i krybben, den store Gud i himmelen som ble et lite barn på jorden. Det handler om å ta imot dette Ordet i sitt hjerte – bli som barn igjen og ta imot det himmelske Ordet med menneskets jordiske hjerte, på ny, på ny og på ny.

HIMMELSAL OG TÅREDAL

Velkommen fra din himmelsal
til denne verdens tåredal,
hvor man deg intet annet bød
en stall og krybbe, kors og død!

Vers 3 av Brorsons salme "Her kommer dine arme små" klinger i mitt hode med stemmer fra ungdomskantoret i Glemmen kirke. Under stødig og trofast ledelse av Egil Hovland ble Ordet formidlet til barn og ungdom. Den skatten bærer meg fortsatt.

Så mange barn i vår verden, i våre nærmiljøer, lever i en tåredal. I et verdensvidt perspektiv er barnas tåredaler lette å oppdage. Syria, Afghanistan, Sudan. I egne miljøer og menigheter er kanskje barnas tåredaler vanskeligere å oppdage og avsløre.

I mange år har skoler i Norge jobbet iherdig mot mobbing. Lærere er synlige i frimuttene, i

gule vester, og mange steder er også ”Vennebenken” blitt innført, et fristed i skolegården der du kan sette deg hvis du leter etter noen å være sammen med. Vi har mange mil igjen, men jeg kjenner meg ganske sikker på at barn i dag vet hvor de kan vende seg om de blir mobbet. Om de våger gjøre det, er en helt annen sak.

Men så mange nye arenaer har dukket opp, arenaer der vi ikke har noen kontroll. Nettet og all sårbarhet og utsatthet den arenaen fører med seg er ett eksempel. Men jeg tenker også på den gamle arenaen som alltid har vært usynlig fra utsiden, familien og hjemmets fire vegger, alt som skjer der, som vi aldri snakker med andre om – barn som lever i en tåredal, eksistensiell, psykisk eller fysisk, i det som skulle være det tryggeste stedet i verden.

Her har vi som kirke og menighet en viktig oppgave, å våge og være ærlige, sanne, støttende og utfordrende, men ikke dømmende, når vi snakker, formidler, underviser og forkynner – invitere til samtale med foreldre som opplever foreldreoppgaven og foreldreansvaret som for stort, invitere til å snakke bak fasaden. Kanskje sitter det noen i kirkebenken i dag, som trenger en påminnelse om voksenpersonens viktighet i et barns liv? Jeg tror det er mange måter å snakke om dette på, som åpner opp og inviterer til samtale.

Julaften – denne dagen, denne kvelden lider barn over hele vår verden, fordi deres voksenpersoner har så store egne problemer at de ikke makter å være trygge, nærværende og grensesettende voksne.

Jesus kjenner alle menneskers tåredaler. Han valgte ikke himmelsalens fred, ro, stillhet og trygghet (Mitt bilde av himmelen er tydeligvis preget av der jeg er i livet akkurat nå ...). Han valgte menneskenes uro, bråk, smerte og angst. Han levde i tåredalen fra stallen og krybben til korset og døden.

MINE TANKERS HOVEDSUM OG LENGSEL SOM ER HJEMME

Mitt hjerte alltid vanker
I Jesu føderom,
Der samles mine tanker
Som i sin hovedsum

Der er min lengsel hjemme,
Der har min tro sin skatt;
Jeg kan deg aldri glemme,
Velsignet julenatt.

Igjen er det Brorson som er tekstforfatteren. Den danske biskopen og salmedikteren har virkelig preget den norske julen, mange år etter sin død (i 1764). Salmen skiller seg fra flere av de andre kjære julesalmene. Den har en mer eksistensiell dybde.

Bare det ”å få samle sine tanker” er for mennesker i den vestlige verden i dag en luksusvare, noe som får fram lengselen i oss. Vi tenker mange tanker, men de spriker i så mange ulike retninger; distraksjonene lurer rundt hvert nye gatehjørne. Hos Jesus, barnet født i stallen, kan alle mine tanker lande, all min lengsel finne plass, og all tro i verden finner sin kilde, hos barnet i krybben.

Jeg tenker også på lengselen. Forskere sier at barn i dag ikke vet hvordan det er å kjede seg, og at de med dette går glipp av en viktig dimensjon i livet. Jeg tror det samme gjelder lengsel – og det gjelder ikke bare barna. Mange av oss behøver nesten ikke lengte etter noen ting lenger. Vi kan kjøpe det med én gang, tilfredsstilte behovene umiddelbart. Hva gjør det med mennesker i lengden?

Lengsel er noe vi aldri må jobbe oss bort fra. Vi må heller øve oss i å sette ord på alle våre lengsler. Lengselen etter tro, lengselen etter mening og innhold i livet, lengselen etter fellesskap, trygghet og respekt, lengselen etter å bety noe for en annen.

Hos barnet i krybben er all min lengsel hjemme, alt jeg noensinne har lengtet etter, alt jeg i framtiden kommer til å lengte etter, alt jeg ikke har ord for, som jeg allikevel, på et dypere plan lengter etter. Hos Jesus er alt dette på plass.

SLEKT SKAL FØLGE SLEKTERS GANG

I Sverige er ”Deilig er jorden” en salme nært knyttet til begravelser og har lite med julen å gjøre. Her har den mer klang av ”Blott en dag”, og vi synger den like gjerne i juni som i november.

Tider skal komme,
tider skal henrulle,
slekt skal følge slekters gang;
aldri forstummer

tonen fra himlen
i sjelens glade pilgrimssang.

Dette verset setter oss inn i de store perspektivene. Tider kommer og går; nye generasjoner kommer og går. Pilgrimssangen opphører aldri. Det er toner som ikke lar seg stoppe av det som skjer i verdens mange hjørner. Selv når livet og døden brutalt innhenter oss, vil ikke pilgrimssangen slutte å lyde.

Få salmer setter norske hjerter i brann slik som denne. Stillheten senker seg, og kanskje det er gjennom denne salmen mange får samlet sine tanker, i sin hovedsum, og kjenne at lengselen er hjemme.

Salmen er for mange en protestsang; vi synger "Deilig er jorden" også når jorden så visst ikke er deilig. Den er en håpssang, "Fred over jorden! Menneske fryd deg!" – og en sang om vår litenhet og Guds storhet. "Tider skal komme, tider skal henrulle, slekt skal følge slekters gang" – som Petter Dass sin kjente salme "Du er Gud om alle land lå øde, du er Gud om alle mann var døde". Selv ikke livets tøffeste brutaliteter vil stoppe menneskenes pilgrimssang. For Guds storhet er større en menneskers litenhet.

Salmen "Deilig er jorden" tegner evighetens perspektiv på himmelen og treffer evighetens streng i vårt indre.

At slekter skal følge slekters gang, ligner løftet Abraham fikk da han hevet blikket mot himmelens stjernevimmel. Det løftet kan også vi ta med oss. Sår vi Ordet om barnet til barna, vil Gud gi vekst.

HAN HØRER DERES BØNN

Nå bor han høyt i himmelrik
han er Guds egen sønn,
men husker alltid på de små
og hører deres bønn

Det tredje verset av salmen "Jeg er så glad hver julekveld" slår an bønnens tone i julekvelden. Teksten er skrevet av Marie Vexelsen (1800-tallet) og forklarer på sitt enkle sett julens budskap. Inkarnasjonen som skjedde i stallen i Betlehem, får sin fullendelse i Jesu himmelfart: "Nå bor han høyt i himmelrik, han er Guds egen sønn." Men likevel og samtidig er han nærværende og alltid lyttende til barns og menneskers bønner, lengsler,

behov og drømmer: "men husker alltid på de små og hører deres bønn."

Jesus høyt i himmelrik er ikke geografisk, eksistensielt eller teologisk langt borte fra noen av oss. Høyt i himmelrik, men alltid nær menneskers hjerte, lengsel og bønn.

– Ære være Gud i det høyeste –

Velsignet juletid, med Ordet om barnet, i ord og toner!

INGVILD HELENE MYDSKE FALLEGÅRD
PREST I TORSLANDA-BJÖRLANDA
MENIGHET I GÖTEBORG
INGVILD.FALLEGARD@GMAIL.COM

JULENATT/ OTTESANG

24.–25. DESEMBER 2016

Prekentekest Matt 1, 18–25

Lesetekster Mika 5, 1–4a / 1 Job 1, 1–4

Liturgisk farge: Hvit

Josef våknet av sønnen, til en helt ny morgen!

En engel hadde åpenbart julenattens mysterium for ham i en drøm. Josef trodde på underet som ble betrodd ham, tok Maria hjem til seg som sin kone og ga henne og barnet hun bar, et hjem og trygghet. Josef ga Guds under sitt første hjem på jorden! Josef våknet av sønnen og våket over Guds sønn da han kom til oss julenatten – slik jorden også våknet av sønnen denne natten da englene sang til Guds pris, og stjernen lyste sterkt og klart og viste veien mot en ny morgen. Gud er med oss! Guds hjerte pakkes ut i natten og tenner lyset i øynene til mødre og fedre, hyrder, konger, fattige og rike, barn og voksne. Vi våkner til en ny morgen! Gud er med oss! Immanuel!

Lesetekstene – ”Og dette skriver vi for at vår glede skal være fullkommen”

Den fullkomne gleden er noe vi alle søker og håper på. Vi moderne mennesker leter på de underligste steder, også mange steder der den gjerne ikke er så lett å finne. Det kan være som å jage sommerfugler en vårdag; de er vakre, skjøre og gjester oss en kort stund. De gir oss glede, og det er en ekte glede. Likevel blir ikke sommerfuglen værende hos oss; den er der en kort stund, og så er den borte igjen. Men den er bærer av håpet og vårdagens lys, og den gjester oss som en veiviser på vei til den fullkomne gleden. Den berører oss forsiktede med himmelhåp.

De to lesetekstene viser veien fra forventningens tid der løftene om himmelhåp blir gitt, om ham som skal komme, til tiden etter løftenes oppfyllelse. Hos profeten Mika hører vi om ham som skal gjete i Herrens kraft, har tryggheten i sin hånd – og hans makt skal gjelde til jordens ender. Han skal være fred! For det kommer en tid da livet skal bli født til jorden. Livet blir født, og mennesker lar seg berøre til å bære vitne om livet slik vi hører om i 1 Joh: ”Og livet ble åpenbart, vi har sett det og vitner om det og forkynner dere det evige liv, som var hos Far og ble åpenbart for oss.” Det som var, det løftene fortalte om, det livet er det nå som har kommet til oss, og det er sanselig, virkelig og har kropp og liv, slik at vi kunne få se! Vi ser gjennom våre formødre og -fedres øyne det store underet! Vår glede blandes med alle deres som har gått foran og kommer etter, og vår felles glede skal være fullkommen!

EVANGELIETEKSTEN

Dette er en av de mest kompliserte delene av Jesu fødselshistorie, en kombinasjon av to forskjellige hendelser, englebesøk og budskapet om barnet som skal komme. Disse to kan ha forskjellige opprinnelse. Vi har så sitatet om oppfyllelsen. Den har strukturelle likheter med Matt 21,1–7. I tillegg kobles den sammen med Jesu åttetavle i forkant av vår pretekst.

Jesu Kristi fødsel

I Judea betydde forlovelse at man hadde rett til å bo sammen, og ifølge enkelte jødiske skrifter var

forlovelsesalder for jenter 12 ½ år, men dette behøver ikke ha vært tilfelle i Galilea. Teksten forteller om at Jesus ble unnfanget ved guddommelig inngripen, som også ifølge israelittisk tro var slik for Guds utvalgte som Isak, Jakob og Samuel. Matteus går derimot lengre ved å erstatte mannen med Den hellige ånd. Jomfrufødselen kan derfor ses på som et ytre fysisk tegn på den usynlige, indre realitet, at Guds sønn blir født.

Josef sin rettskaffenhet går på hans lydighet mot loven, men blir mildnet av hans barmhjertighet som gjør at han ikke krever lovens strenge straff som er steining, og vil skille seg fra Maria i stillhet. Josef får så englebesøk i en drøm, som forteller han at Maria ikke har vært utro.

I vers 21 utforsker evangelisten den populære etymologien til navnet Jesus som er gresk form av Josva og betyr ”frelser” eller ”Gud frelser”, opprinnelig betyr det vel mer korrekt ”Jahve hjelp!”. ”For han skal frelse folket fra deres synder” er brukt her. Undertrykkelse, eksil og fremmed makt var ofte sett på som en straff for synder, og det involverte adskillelse fra Gud. Adskillelsen fra Gud er essensen av synd, og forhindret da også lydighet til budene. Jesus vil gjennom sin død gi denne frelsen, ”for dette er mitt blod, paktens blod, som blir utøst for mange så syndene blir tilgitt.” (26,28) Men han vil også gjøre det gjennom å forkynne at Guds rike er kommet nær (4,17). Konflikten med Herodes i kapittel 2 styrker denne tolkningen.

I vers 22 får vi en introduksjon til det gammeltestamentlige sitatet i vers 23. Denne oppfyllesformelen finnes 10 ganger i Matteus. Den viser til oppfyllelse av skriftene, understreker det guddommelige initiativ og reflekterer over at Jesus er en oppfyllelse av løftene, og dermed at det også er kontinuitet midt i det nye som Jesus representerer.

Vers 23 siterer Jesaja 7,14, som på hebraisk har ”almå”, ung kvinne, mens det på gresk er ”partehenos”, jomfru. Matteus kjente nok begge lese-måtene og valgte bevisst den siste. Barnet er kongelig, Immanuel, Gud med oss. Dette representerer et sterkt kristologisk fremtidsperspektiv. To tema ligger bak: Paktsformelen i klassisk form: ”Jeg vil være deres Gud, og dere skal være mitt folk.” Her er den i kortere form: ”Gud med oss.”

Det andre er Guds herlighet og nærvær som før var transendent, men som i og med NT sin fortelling om Jesus har fått materialitet og kropp og er blitt identifisert som en person. Man fant riktignok et springbrett for dette allerede 1 Kong 8,27 og Jes 8,8.10.

Vers 24 og 25: Som patriarkene i 1 Mos var Josef lydør for de guddommelige påbud og gjorde som engelen sa. Det står at han levde ikke sammen med henne før hun hadde født sin sønn. Dette verken bekrefter eller avkrefter Marias jomfruelighet. Ved å gi barnet navn handler Josef som barnets juridiske far, men det er paradoksalt at han gir ham navnet Jesus og ikke Immanuel. Konteksten antyder at Jesus er oppfyllelsen av Immanuel-profetien.

Preken – når natten går mot dag!

Rammen rundt denne gudstjenesten er den helige natten som skritt for skritt beveger seg mot en ny morgen. Vi får møte Josef i en helt spesiell natt i hans liv. Vi kan tenke oss at etter dagens mange gjøremål går Josef til ro med hodet fullt av tanker om hva han skulle gjøre i forhold til Maria? Hun var kommet tilbake fra sitt opphold hos Elisabeth, og det viser seg at hun er gravid. Det var ikke gode nyheter for Josef, og loven ga ham retningslinjer for hva han skulle gjøre, men det er tydelig at det ikke er lett for ham. Han vil gjøre det rette samtidig som vi kan skimte Josefs kjærlighet, og se hans hode og hjerte streve med å bli enige. Hjertet vinner når han i barmhjertighet overfor Maria, til tross for at hun har stilt dem begge i en umulig situasjon, bestemmer seg for å ikke kreve den strengeste straffen, men vil skilles fra henne i stillhet.

I nattens mørke og i ly av søvnens hvile får Josef en drøm som han våkner opp av på forskjellig vis. En engel kommer til ham og forteller ham at Marias barn er av Den hellige ånd. Vi kan jo ikke annet enn undre oss over hvordan Josef tar drømmens budskap til seg og nettopp gjør som engelen oppfordrer ham til. Josefs tro på Guds under er bemerkelsesverdig åpen og sterk. Han tar engelen på ordet om ikke å være redd, setter alle samfunnsmessige og religiøse lover og skikker til side i tro på underet. I tro på at løftene var i

ferd med å oppfylles foran øynene på ham, blir han kallet til å bli barnets juridiske far, gi det trygghet og et hjem. Slik blir Josef den første som gir Jesus et hjem på jorden, den første utenom Maria, som lot seg gripe av underet og handler i tro på løftene og det han ser og opplever. Jeg beundrer Josef, kanskje aller mest for hans åpenhet for det utrolige, men også for hans mot og hans tro. Gud hjelper ham til å se, men Josef tar det til seg, tror og handler. Denne natten kan vi la oss inspirere av Josef og følge i hans fotspor til barnet i krybben – gjennom usikkerhet og fortvilelse, hans ambivalens i møte med krav fra samfunn og religion, hodets og hjertes vurderinger, drøm og englebesøk, åpenhet for underet, tro, mot og handling i kjærlighet. Josef var med på å bane veien for Guds under som fødtes til jorden julenatt. Han våknet opp av søvnen; han tok imot barnet, og natten går mot dag! La oss derfor i denne prekenen ta med våre tilhørere på denne undringens reise sammen med Josef, og la oss berøre av Gud som kommer til oss i natten og vekker også oss fra søvnen til en ny dag! For der i Jesu føderom kan vi se Guds hjerteslag på jorden, og vi kan få ta del i den fullkomne gleden barnet bringer oss.

”Vi ser deg Herre Jesus, som en av jorden små, din fødsel er et under vi aldri kan forstå. Men i et evig lovsangskor forenes alle slekter. Vi ser deg barn og tror!”

– Svein Ellingsen–

SALMER

Julesalmene våre har sin åpenbare plass i denne gudstjenesten.

Foreslår likevel noen som passer ekstra godt for julenatten:

38 – Mitt hjerte alltid vanker.

43 – Stille natt, hellige natt.

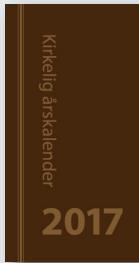
53 – Å, Betlehem du vesle by.

61 – Sjå tusen julelys bli tent.

65 – Vi, ser deg, Herre Jesus.

HILDE BARSNES
SJØMANNSPREST I BERLIN
HILDE.BARSNES@GMAIL.COM

KIRKELIG ÅRSKALENDER 2017

169,-

Kirkelig årskalendar er en klassiker! Her finner du en kombinert klassisk almanakk med bibeltekster knyttet til kirkeåret. Markeringen av de kristne merkedager gir dagene innhold med søndagen som ukens sentrum. Her finner du også en oppdatert kontaktliste til kristne virksomheter.

DAGSORD 2017

149,-

Denne kalenderen er gjennom årene blitt en klassiker. Fin på kjøkkenveggen, over skrivebordet eller hvor det måtte være. Vakre og profesjonelle naturfotografier for hver måned. Bibelord for hver dag i forlengelsen av søndagens tekster.

Kjøp kalenderne på www.lutherforlag.no eller hos din lokale bokhandel.

www.lutherforlag.no

Anne-Margrete Saugstad

BIBELN FOR HODE OG HJERTE

249,-

I denne boken deler Anne-Margrete Saugstad av sin store kunnskap om Bibelen og de bibelske tekstenes bakgrunn og sammenheng. Her finner du en rekke innfallsvinkler til hele Bibelens skattkammer – fra skapelsesfortellingen til Johannes' åpenbaring. Som leser vil du få større oversikt og forståelse for hva Guds ord er, og hva det handler om: Hans plan og gjennomføring av sitt verk til menneskehetens beste.

Anne-Margrete Saugstad er en skattet forkynner og har i en årrekke vært lærer i Det gamle- og Det nye testamentet ved Bibelskolen i Staffeldtsgate, senere Høgskolen i Staffeldtsgate.

www.lutherforlag.no

Avsender:
Luthersk Kirketidende
Sinsenveien 25
0572 OSLO

UTKOMMER annenhver uke på Luther Forlag og redigeres av professor Harald Hegstad (ansv.), prost Hege Elisabeth Fagermoen, førstelektor Sjur Isaksen og sokneprest Anne Grete Listrøm. Bokmeldingsansvarlig: Stipendiat Per Kristian Sætre. Redaksjonssekretær: Eyolf Berg.

ALLE HENVENDELSER rettes til:
Luthersk Kirketidende
v/Eyolf Berg
Sinsenveien 25
0572 OSLO
Tlf. 91 17 65 37
E-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

INTERNETT: www.lutherskkirketidende.no
Opplysninger om annonsepriser og utgivelsesplan finnes på nettsidene.

ARTIKLER OG LESERINNLEGG til Luthersk Kirketidende sendes på e-post til ovenstående adresse. Artikler skal normalt ikke overstige 2500 ord. Innlegg skal normalt ikke være mer enn 1200 ord.

ABONNEMENT: Pris kr. 600,- pr. år for Norge. Utlandet kr. 825,- pr. år. Abonnementet inkluderer Tidsskrift for Praktisk Teologi (2 numre pr. år). Kontonummer: 8220.02.93882. Abonnementet løper til det sies opp skriftlig (brev, SMS eller e-post). Gamle og nye numre kan kjøpes i pdf-format fra <https://lutherskkirketidende.buyandread.com>